

GRAĐANSKI

I poslije Tita, tito?

Piše: Daliborka Uljarević

Za početak, svako od nas treba sa sobom raščistiti kakav život želi: podanički ili građanski, odnosno onaj u kojem će sa strahom pričati o devijacijama kojima ovo društvo obiluje očekujući da neko „posao završi sa njega/nju” ili onaj u kojem će on/a ustati za svoja i još po nečija prava. Velika je razlika između ta dva pristupa, jedan je naizgled komotniji, ali duboko vjerujem da se s drugim ljepše spava.

Danas se navršava 29 godina od kako je umro **Josip Broz Tito**.

Tog dana, jedan petogodišnji dječak, je prišao svom ocu i zabrinuto ga pitao: „Tata, što ćemo mi sada?” Sa ove distance, gotovo se nestvarnom i zastrašujućom čini ta kolektivna paraliza koja je iz jednog petogodišnjaka izvukla takvo pitanje.

Vjerujem da u našem, stalno podijeljenom društvu, i oko ovog datuma i osjećaja koji budi, postoje veoma oprečne strane, jer mi ni o toj, kao i mnogim drugim pričama, nemamo konsenzus.

Ali, godišnjice prosto pokreću refleksiju na prethodna vremena, čak i nesvjesnu želju za sumiranjem rezultata i poređenjem. Stoga će mnogi, a posebno armije onih koji se nijesu „snašli” u ovim nedovršenim tranzicionim poslovima reći da se tada najljepše živjelo. Podsjetiće da se znao red, da se od poštenog rada mogla graditi budućnost, da se zvanje zasnivalo na znanju, da su međuljudski odnosi bili zdraviji, vedriji i otvoreniji, da ste imali jednake šanse u društvu i osjećaj da možete ostvariti sve svoje ambicije samo ako to želite dovoljno jako i ako posvećeno radite. Ima i onih koji će kontrirati vraćajući nas na to da se sloboda govora, ukoliko je izražavala kritiku sistema, skupo plaćala, da je društvo bilo zatvoreno za neistomišljenike i da je partija vladala svakim segmentom života građana, a da je privreda bila osuđena na propast jer je ignorisala osnovne ekonomske zakone. I mogli bi tako još dugo... Ali, od sjećanja se ne živi, iako su ona ponekad ugodan bijeg od svakodnevnice.

Suštinsko pitanje je gdje je Crna Gora 29 godina nakon što je umro čovjek prema kojem je ovdje vladalo toliko idolopoklonstvo da se i glavni grad njegovim imenom zva.

Neke se generacije u Crnoj Gori ne sjećaju ni Tita ni Titovih vremena. Što samo po sebi nije čudno, proces evolucije čini svoje i idemo dalje.

Neke generacije znaju samo za **Mila Đukanovića** i prateću dvorsku svitu, odnosno u svom životnom i političkom pamćenju, dokle god ono seže, mogu se sjetiti jedino Mila i Milovih vremena. I to jeste čudno, privid revolucije (jer stvarnu nijesmo ni imali) čini svoje, vrtimo se u začaranom krugu koji je progutao mnogo naših godina, kvaliteta života, šansi za budućnost, a snažio poziciju vođe, strah i neizvjesnost.

Sa građanskom hrabrošću smo uvijek bili deficitarni, pa i u „dobrim Titovim vremenima“. Odsustvo stvarnog (r)evolutivnog procesa nam je donijelo promjenu scenskog mobilijara, ali je kult vođe žilav, opstao je i preživio sve ideološke, političke i druge sisteme prkoseći duhu promjena i obilato koristeći tehnologiju političkog vladanja koja u svom spektru ne prepoznaje ideju opšteg dobra.

Teorija nas upućuje da se ni građanska hrabrost ne javlja sama od sebe, da zahtijeva izvjesne pretpostavke i osnove demokratije, u smislu forme vladavine i stepena političke kulture. Pojednostavljeno rečeno, da bi se izborili za neko pravo moramo znati da nam pripada i biti spremni da dignemo glas. Tim saznanjem i nekad simboličkim akcijama su ozbiljne društvene promjene izvedene.

Sjetimo se crkinje **Rose Parks** koja je 1955.godine, vozeći se u gradskom autobusu u američkoj državi Alabama odbila da ustane sa svog mjesta da bi sjeo bijelac, na što je zakon obavezivao, i time pokrenula borbu protiv rasne segregacije. U konkretnom slučaju, daljim razvojem događaja, Ustavni sud je poništio takve zakone izjednačavajući građane u pravima bez obzira na boju kože. Danas je predsjednik Sjedinjenih američkih država **Barrack Obama**.

Dakle, dobro kanalisana građanska neposlušnost predstavlja jedan od izvora demokratskog poretka i neophodan motor tranzicije društva u ono koje bi imalo demokratski karakter. Toga moramo biti svjesni svakog dana, u svakom trenutku, a posebno kada osjetimo da je neko naše pravo ugroženo. I, moramo početi lično da reagujemo jer od nas zavisi!

Ovo je istovremeno i dio odgovora onom petogodišnjaku koji je sada tridesetčetvorogodišnjak i koji me sklon ovdašnjim depresivnim pogledima prije neki dan vjerovatno podjednako zabrinutog lica, kao i prije 29 godina kada je stajao pred ocem, pitao: „Što ćemo mi sada?“

Za početak, svako od nas treba sa sobom raščistiti kakav život želi: podanički ili građanski, odnosno onaj u kojem će sa strahom pričati o devijacijama kojima ovo društvo obiluje očekujući da neko „posao završi sa njega/nju“ ili onaj u kojem će on/a ustati za svoja i još po nečija prava. Velika je razlika između ta dva pristupa, jedan je naizgled komotniji, ali duboko vjerujem da se s drugim ljepše spava.

Kažu da je vizija „najvećeg sina naših naroda“ bila sažeta u maksimi „Živjeti znači stvaralački se ugraditi u vrijeme i prostor u kojem živiš“.

Što je vaša vizija? Koji je vaš izbor?

Ne propustite priliku da učinite pravu stvar. Za sebe i za one koji to trenutno ne mogu.

Autorka je izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje (CGO).